

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรประมงน้ำจืด เป็นทรัพยากรธรรมชาติประเภทหนึ่ง ในปัจจุบันกำลังประสบปัญหาความเสื่อมโทรม เนื่องจากสัตว์น้ำโดยเฉพาะสัตว์น้ำจืด ซึ่งประชาชนชาวไทยได้อาศัยเก็บเกี่ยวจากแหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ได้ลดปริมาณลงอย่างเห็นได้ชัด ปัญหาสำคัญอันเป็นต้นเหตุส่วนใหญ่ ได้แก่ แหล่งอาศัยและเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำตามธรรมชาติดังกล่าว เสื่อมสภาพหรือเปลี่ยนแปลงจากเดิม และส่วนที่สองคือทรัพยากรสัตว์น้ำถูกจับมาใช้ประโยชน์มากเกินไป จนไม่สามารถคงปริมาณและทดแทนได้เท่าที่ควร แหล่งที่อยู่อาศัยและแพร่พันธุ์สัตว์น้ำเสื่อมโทรม หรือเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นเพราะธรรมชาติหรือฝีมือมนุษย์ หากมีปริมาณเพิ่มขึ้นย่อมจะสร้างปัญหามากขึ้นไม่มีที่สิ้นสุด นอกจากนั้นการเกิดสภาวะแวดล้อมเป็นพิษเนื่องจากสิ่งปฏิกูล ตลอดจนเศษเหลือจากโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ลงในแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ฯลฯ จนทำให้น้ำเน่าเสีย จะทำให้แหล่งน้ำเหล่านี้หมดสภาพเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำโดยสิ้นเชิง (อำพลและอารีย์, 2532 : 1-2) ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมารัฐบาลได้มีนโยบายและจัดสร้างแหล่งน้ำจืดขนาดเล็ก กระจายอยู่ทั่วไปในชนบท เพื่อให้ราษฎรได้ใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งมีแหล่งน้ำที่ดำเนินการโดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งน้ำอยู่มาก เช่น กรมชลประทาน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กรมพัฒนาที่ดิน และกรมประมง เป็นต้น ปรากฏว่าแหล่งน้ำต่าง ๆ เหล่านี้ราษฎรยังนำมาใช้ได้ไม่เต็มที่ และบางแห่งถูกละเลยขาดการดูแลรักษา ซ่อมแซมปรับปรุงให้ใช้ประโยชน์เต็มที่ตามเป้าหมาย เพื่อให้แหล่งน้ำขนาดเล็กต่าง ๆ เหล่านี้มีการดูแลบำรุงรักษาและซ่อมแซมแหล่งน้ำ เพื่อใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง กรมประมงจึงมีการดำเนินโครงการเพิ่มผลผลิตการประมงในแหล่งน้ำ เพื่อให้แหล่งน้ำมีสภาพดีขึ้น มีศักยภาพทางการผลิตเพิ่มมากขึ้นและมีการใช้ทรัพยากรประมงน้ำจืดอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด (กองวิศวกรรมประมง, 2540 : 25)

สำนักงานประมงอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ได้ดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการประมงหมู่บ้าน ประจำแหล่งน้ำ ตามนโยบายของกรมประมง โดยสนับสนุนให้คณะกรรมการและราษฎร ร่วมมือกันจัดการแหล่งน้ำ เพื่อให้เกิดประโยชน์ด้านต่าง ๆ เช่น เป็นแหล่งอาหารโปรตีนจากปลาของชุมชนในราคาถูก เป็นแหล่งรายได้ เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตร และเป็นศูนย์รวมของการพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน โดยสำนักงานฯ ได้จัดตั้งคณะกรรมการประมงหมู่บ้าน จำนวน 19 คณะ มีการวางแผนในการดำเนินงานประจำแหล่งน้ำ เช่น การเตรียมแหล่ง

น้ำ การปล่อยพันธุ์ปลา การเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำ และการจับปลา เป็นต้น (สำนักงานประมงอำเภอจอมทอง, 2539 : 3) นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนปัจจัยและให้บริการความรู้ในการจัดการแหล่งน้ำ เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

สำหรับการเลือกศึกษาในอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เพราะว่าขณะนี้มีการเร่งรัดพัฒนา ด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งผลจากการพัฒนาโดยมีการวางแผนระยะยาวที่ขาดข้อมูลหลาย ๆ ด้านที่ชัดเจน เกี่ยวกับการป้องกันทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมักจะเกิดปัญหาตามมาในภายหลัง โดยเฉพาะปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำและปริมาณความชุ่มชื้นสัตว์น้ำจืด (การจับสัตว์น้ำ) นอกจากจะได้รับผลกระทบในทางลบ จากการเร่งรัดพัฒนา ด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐานแล้ว ยังได้รับผลกระทบจากวิวัฒนาการของแหล่งน้ำตามธรรมชาติอีกด้วย ปัจจุบันแหล่งน้ำต่าง ๆ ในเขตพื้นที่นี้ได้คืนเงินและเสื่อมสภาพไปเป็นอันมาก ซึ่งมีทั้งการเสื่อมโทรมตามธรรมชาติ และเกิดจากการกระทำของราษฎร นอกจากนี้ยังมีปัญหาภาวะมลพิษในแหล่งน้ำเพิ่มมากขึ้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้แหล่งน้ำเสื่อมโทรม และปริมาณสัตว์น้ำจืดลดน้อยลง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการศึกษาถึงองค์ความรู้และความเข้าใจของอนุกรรมการประมงหมู่บ้านที่มีต่อการจัดการทรัพยากรประมงน้ำจืดในอำเภอจอมทองและน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทาง ในการส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้และความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรประมงน้ำจืดที่ถูกต้อง ของอนุกรรมการประมงหมู่บ้านซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประมงน้ำจืดแก่ราษฎรแล้วยังเป็นผลให้ป้องกันและแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระยะยาวประสบผลสำเร็จมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรประมงน้ำจืดของอนุกรรมการประมงหมู่บ้านในอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและทัศนคติ กับองค์ความรู้และความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรประมงน้ำจืดของอนุกรรมการประมงหมู่บ้าน
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานของอนุกรรมการประมงหมู่บ้าน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ สามารถนำผลที่ได้รับไปเป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้และความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรประมงน้ำจืดของอนุกรรมการประมงหมู่บ้านในอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และอาจนำไปใช้ในการส่งเสริมและพัฒนา ความรู้ความเข้าใจในการจัดการแหล่งน้ำของหน่วยงานอื่นที่มีลักษณะการดำเนินงานใกล้เคียงกัน

สมมติฐานของการวิจัย

ลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติของอนุกรรมการประมงหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์กับองค์ความรู้และความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรประมงน้ำจืด

ขอบเขตและวิธีการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) มีทั้งหมด 11 ปัจจัย ซึ่งประกอบด้วย

1.1 ลักษณะส่วนบุคคล

- 1) อายุ
- 2) ระดับการศึกษา
- 3) ระยะเวลาดำรงตำแหน่งอนุกรรมการประมงหมู่บ้าน

1.2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

- 1) อาชีพ
- 2) รายได้ครอบครัว
- 3) ขนาดพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร
- 4) จำนวนแรงงานในครอบครัว

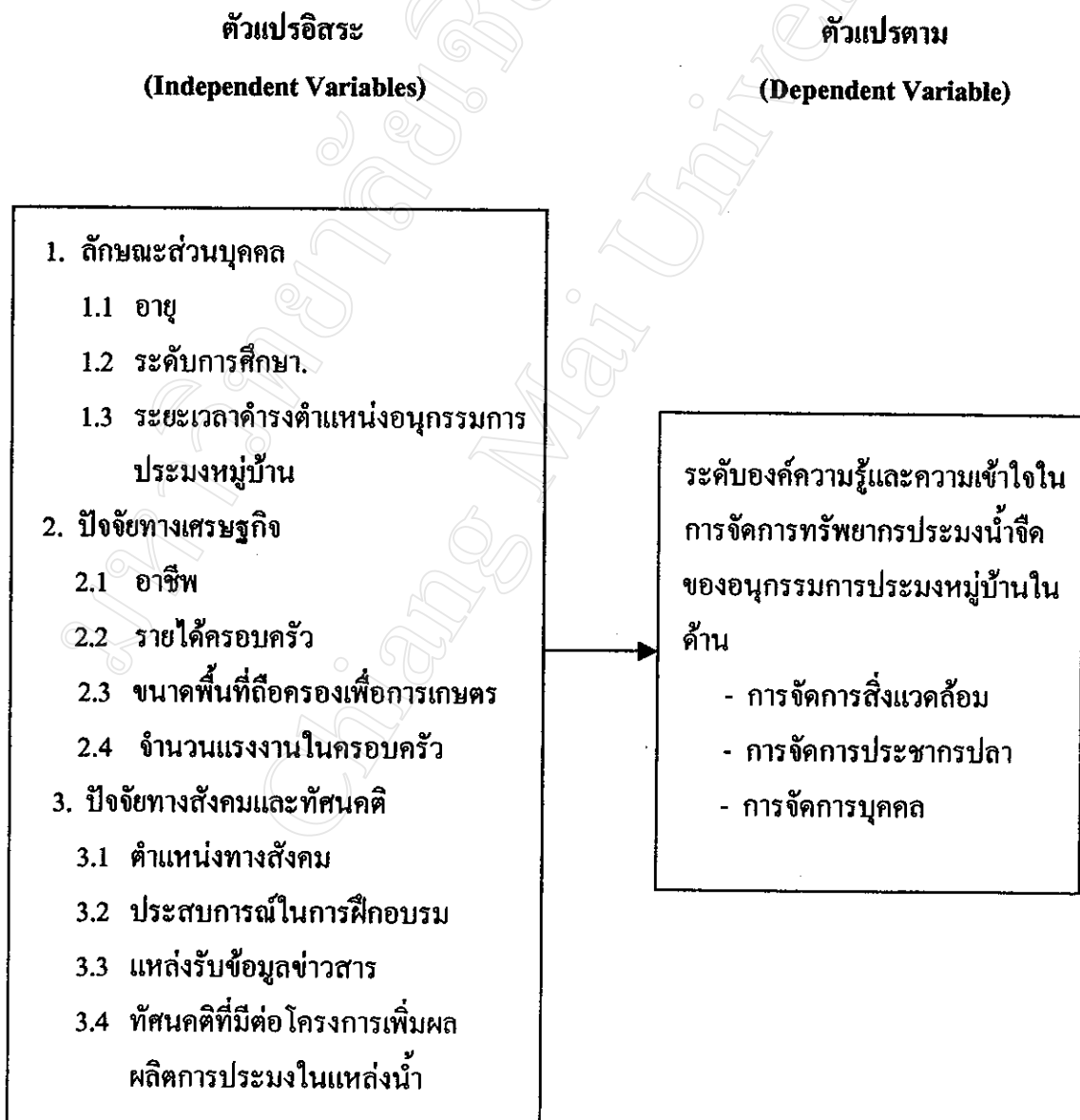
1.3 ปัจจัยทางสังคมและทัศนคติ

- 1) ตำแหน่งทางสังคม
- 2) ประสบการณ์ในการฝึกอบรม
- 3) แหล่งรับข้อมูลข่าวสาร
- 4) ทัศนคติที่มีต่อโครงการเพิ่มผลผลิตการประมงในแหล่งน้ำ

2) ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ องค์ความรู้และความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรประมงน้ำจืดของอนุกรรมการประมงหมู่บ้าน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากตัวแปรที่ใช้ทั้งหมดในการศึกษาครั้งนี้ สามารถนำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ได้ดังนี้

นิยามศัพท์

องค์ความรู้และความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรประมงน้ำจืด หมายถึง ความรู้และความเข้าใจในการกระทำใด ๆ ต่อแหล่งทรัพยากรประมง เพื่อรักษา ปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้น เพื่อให้ได้ผลผลิตทางการประมงสูงสุด และต่อเนื่อง (Maximum continuing or Sustained yield) (ธีรพันธุ์, 2520)

การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การศึกษาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแหล่งน้ำให้เหมาะสมกับการดำรงชีพของสัตว์น้ำ เพื่อเป็นการยกระดับผลผลิตของแหล่งน้ำให้สูงขึ้นและคงอยู่ได้นาน

การจัดการประชากรปลา หมายถึง การศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ในอันที่จะรักษาปริมาณความชุกชุมของปลาให้เพิ่มมากขึ้นหรือให้อยู่ในระดับคงที่

การจัดการบุคคล หมายถึง การศึกษาเรียนรู้ การควบคุมการทำการประมงให้สามารถใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและยั่งยืน

อนุกรรมการประมงหมู่บ้าน หมายถึง ราษฎรที่ได้รับการเลือกจากประชาชนในหมู่บ้านที่ตั้งแหล่งน้ำ จำนวน 10 – 15 คน มีหน้าที่ปฏิบัติงานประสานงานระหว่าง เจ้าหน้าที่กับราษฎรในหมู่บ้านและกำหนดกฎเกณฑ์การจัดการแหล่งน้ำ ดูแลผลประโยชน์หรือรายได้อันเกิดจากแหล่งน้ำ

ราษฎร หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอันเป็นที่ตั้งแหล่งน้ำและมีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการจัดการแหล่งน้ำ

โครงการเพิ่มผลผลิตการประมงในแหล่งน้ำ หมายถึง แหล่งน้ำที่ก่อสร้างโดย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งน้ำ เช่น กรมประมง กรมชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท และ ก.ร.ป.กลาง เป็นต้น และได้รับการสนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำจากหน่วยงานกรมประมง

พันธุ์สัตว์น้ำ หมายถึง พันธุ์ปลาชนิดต่าง ๆ ที่หน่วยงานกรมประมง และคณะอนุกรรมการประมงหมู่บ้านจัดซื้อจัดหาจากกองทุนประมงหมู่บ้าน และปล่อยลงในแหล่งน้ำ

กองทุนประมงหมู่บ้าน หมายถึง รายได้หรือผลประโยชน์ที่ได้จากการจัดการแหล่งน้ำ โดยมีคณะอนุกรรมการประมงหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินควบคุมและใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์

คณะทำงาน หมายถึง เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการต่างๆ ที่ให้การสนับสนุนปัจจัยและให้บริการความรู้ในการจัดการแหล่งน้ำของอนุกรรมการประมงหมู่บ้านและราษฎร เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ เป็นต้น

อายุ หมายถึง อายุเต็มของอนุกรรมการประมงหมู่บ้านในขณะทำการวิจัย

อาชีพ หมายถึง การประกอบอาชีพของอนุกรรมการประมงหมู่บ้าน

ขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตร หมายถึง จำนวนพื้นที่ทั้งหมดที่อนุกรรมการประมงหมู่บ้านใช้ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา ทั้งที่เป็นของตนเองและเช่าทำ มีจำนวนนับเป็นไร่และงาน

จำนวนแรงงานครอบครัว หมายถึง จำนวนแรงงานสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมดทั้งที่เป็นแรงงานในภาคเกษตรและแรงงานนอกภาคเกษตร

รายได้ครอบครัว หมายถึง รายได้ในแต่ละปีจากทั้งภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม เช่น ค่าขาย ไร่จ้าง ซึ่งเป็นรายได้ภายในครอบครัว

ระดับการศึกษา หมายถึง การศึกษาชั้นสูงสุดที่คณะอนุกรรมการประมงหมู่บ้านได้ศึกษาในระบบโรงเรียนและระบบนอกโรงเรียน

ตำแหน่งทางสังคม หมายถึง ตำแหน่งอนุกรรมการประมงหมู่บ้าน และ/หรือตำแหน่งผู้นำหรือกรรมการขององค์กรหรือกลุ่มอื่น ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

ประสบการณ์ในการฝึกอบรม หมายถึง การที่อนุกรรมการประมงหมู่บ้านได้เข้ารับการอบรมความรู้ด้านประมงและความรู้ด้านการเกษตร จากหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรเอกชนในรอบปีที่ผ่านมา นับเป็นจำนวนครั้ง

แหล่งรับข้อมูลข่าวสาร หมายถึง แหล่งรับทราบข่าวสารของอนุกรรมการประมงหมู่บ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงจากแหล่งต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หอกระจายข่าวหมู่บ้าน จากเพื่อนบ้าน และเจ้าหน้าที่ประมง เป็นต้น

ระยะเวลาดำรงตำแหน่งอนุกรรมการประมงหมู่บ้าน หมายถึง ระยะเวลาที่อนุกรรมการประมงหมู่บ้านเข้ามาจัดการแหล่งน้ำในหมู่บ้าน นับจำนวนเป็นปี

ทัศนคติที่มีต่อโครงการเพิ่มผลผลิตการประมงในแหล่งน้ำ หมายถึง ระดับความคิดเห็นของอนุกรรมการประมงหมู่บ้านที่มีต่อโครงการเพิ่มผลผลิตการประมงในแหล่งน้ำ ซึ่งอาจจะเป็นในทางที่ดี ขัดแย้งหรือ เป็นกลางก็ได้ มีตัววัด 3 ระดับ คือ เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย โดยมี เกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

เห็นด้วยมาก	3	คะแนน
เห็นด้วยปานกลาง	2	คะแนน
เห็นด้วยน้อย	1	คะแนน

คำถามในเชิงลบผู้ตอบข้อความจะได้คะแนน ดังนี้

เห็นด้วยมาก	1	คะแนน
เห็นด้วยปานกลาง	2	คะแนน
เห็นด้วยน้อย	3	คะแนน